

มโนทัศน์เรื่องแม่มดในเรื่องเล่าศาสนา

The Concept of The Witch in Religious Narrative

¹พระมหาณัฐวุฒิ สวงงาม

Natthawut sanguangam

²เกษริน บุตรา

Gatesarin buttra

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author: E-Mail: Natthawut3984@gmail.com

Received July 15, 2020; Revised July 29, 2020; Accepted: July 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอมนทัศน์ของบุรุษและสตรี และเพื่อวิเคราะห์แม่มดในเรื่องเล่าศาสนา โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า มโนทัศน์แบบปิตาธิปไตยเสนอว่าผู้ชายจะมีอำนาจในการตัดสินใจต่างๆ โดยพิจารณาสตรีเพศในฐานะของผู้รับใช้และด้อยกว่าผู้ชาย ส่วนมโนทัศน์ของสตรีนิยมได้นำเสนอมุ่งไปที่การพิจารณาวัฒนธรรมแบบผู้ชายเป็นใหญ่เสียใหม่ โดยนำเสนอผ่านเหตุผลว่าวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ เป็นวัฒนธรรมที่เน้นการใช้ความรุนแรง ต่างจากวัฒนธรรมของสตรีที่มีความเอื้ออารีมากกว่าทำให้สังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่และสงบสุขเป็นแน่แท้ โดยมุ่งเสนอความรู้ใหม่ที่พิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และแง่มุมทางด้านธรรมชาติกับทัศนคติที่ว่า “งานของแม่” ต้องคอยอยู่ใกล้ชิด ดูแลลูก มอบความรัก ความเอื้ออาทร และพร้อมที่จะเสียสละทุกอย่างให้แก่ลูกอย่างไม่มีข้อจำกัด ส่วนมโนทัศน์แม่มดในเรื่องเล่าศาสนาเสนอว่า “แม่มด” นี้หมายถึงภาพลักษณ์เชิงลบของสตรีและเป็นที่น่าสังเกตว่าในนิทานไม่มีตัวร้ายที่เป็นพ่อเลี้ยงหรือพ่อมด ภาพลักษณ์ของตัวละครทั้งสองเพศต่างกันชัดเจนในเรื่องเล่าในการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา เชื่อกันว่าการล่าแม่มดเกิดขึ้นเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะในชุมชนขนาดเล็กที่มีความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้ง อาจเป็นสาเหตุให้บุคคลในสังคมหาทางกำจัดผู้ที่ตนเห็นว่าเป็นเหตุ หรือหาแพะรับบาปจากผู้ที่มีความแตกต่างจากผู้อื่น

คำสำคัญ: แม่มด, เรื่องเล่าศาสนา, เรื่องเล่า

Abstract

This article entitled to study the concept of the man and woman, to analyze The Witch in Religious Narrative. This is a qualitative research done by studying academic documents. In the research, it was found that Patriarchy's views are mainly concerned

16 วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563)

woman weaker more than man. In the Matriarchy, we must review about Patriarchy's views with reason again. It can be understood that Patriarchy talks about Violence difference from the Matriarchy with kindness and good-living. It can be shown through science process and the woman nature that is supporter and lover. In the concept of the witch in religious narrative, it can be resolved that the witch is a bad image of woman such as a man in fable wasn't absolutely a bad guy. In anthropological narrative, when the society changed, the witch-hunt had happened in local society by people who have some disagreements. It could cause to eliminate the enemy to find the scapegoat.

Keywords: The Witch, Religious Narrative, Narrative

บทนำ

ในสมัยโบราณ ความคิดที่สืบทอดมาจากความเชื่อที่สืบทอดมาจากสมัยดั้งเดิมคือความเชื่อว่า อำนาจเหนือธรรมชาติอันร้ายกาจเป็นเหตุให้เกิดโชคร้าย ความเจ็บป่วย การเป็นหมัน และความตาย ผู้คนในบางสังคมระบุว่าไม่มีความตายแบบใดเลยที่เป็นไปตามธรรมชาติ ถ้าใครสักคนหนึ่งเจ็บป่วยหรือตาย พรานถูกสัตว์ป่าฆ่าตายหรือเด็กคนหนึ่งหกล้มศีรษะฟาดสมองได้รับการกระทบกระเทือนถึงตาย คนในสังคมนั้นเชื่อว่าต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แน่แน่นอนว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินี้ไม่ใช่อำนาจของมนุษย์ แต่อาจเป็นพระเจ้า ภูตผี วิญญาณที่โกรธมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่เคารพนับถือหรืออาจเป็นปีศาจชั่วร้าย ความเชื่อที่แพร่หลายคือ คนบางคนมีอำนาจเลวร้ายอยู่ในตัว หมายถึงการใช้ชีวิตทางไสยศาสตร์กระทำต่อผู้อื่น โดยทั่วไปกระทำในทางที่ทำให้บุคคลนั้นได้รับอันตราย การไล่ล่าแม่มดนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบธรรมและเป็นช่องทางในการหาแพะรับบาปเพื่อทำให้ภาวะทางสังคมกลับสู่ภาวะปกติ

แม่มดในเรื่องเล่าทางศาสนาเมื่ออธิบายไว้ว่าแม่มดมีตัวตนที่เกิดขึ้นจริง แต่ควรต้องได้รับการฆ่าเป็นหลักฐาน ที่ปรากฏขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 6 จากคัมภีร์ของ ชาวิวิว หลังจากนั้นเมื่อมาถึงยุคกลาง (Medieval Age) ที่คริสตจักรแผ่ขยายอาณาบริเวณ ครอบคลุมยุโรป ประชาชน บาทหลวง มีความ เชื่อมั่นในพระเจ้า จนเชื่อว่าพระเจ้าเป็นเพียงผู้เดียวที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนซาตานและ แม่มดไม่อาจมีอำนาจเหล่านั้นได้ แต่อย่างไรก็ตาม Thomas Aquinas กลับมีข้อโต้แย้งว่า วิญญาณชั่วร้าย (Demons) จะทำให้คนทำตาม ความยั่วยุของตนเอง (Temptation) ผนวกกับ ความเชื่อเรื่องเวทย์มนต์ในสมัยนั้น บุคคล ผู้วิเศษสามารถใช้เวทย์มนต์ในการเพิ่มผลผลิต การเพาะปลูกได้ ใช้ในการรักษาอาการป่วยได้ เป็นต้น จึงทำให้ความมีเวทย์มนต์เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถืออย่างหนึ่ง (ธีร์ธวัช เจนวัชรรักษ์, 2561: 59) จึงทำให้ความคิดเรื่อง “เหตุร้ายจากแม่มด” เริ่มเป็นรูปเป็นรอย และผู้ต้องสงสัยมักเป็นหญิงม่ายที่ไม่มีคนดูแล คนแก่ หรือ ผู้หญิงที่ใช้ สมุนไพรรักษาผู้อื่นแต่ไม่เป็นผล โดยข้อกล่าวหา มักจะเป็น การทำให้เกิดน้ำค้างแข็ง ลูกเห็บตก วัวไม่มีน้ำนมให้รีด เพศชายเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เป็นต้น

แนวคิดดังกล่าวมีมุมมองที่สะท้อนให้เห็นท่าทีแบบบิดาธิปไตยและสตรีนิยมคือผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น “แม่มด” เกิดจากวาทกรรมเรื่อง “เพศ” เป็นหลัก ร้อยละ 80 – 90 ของแม่มดที่ถูกกล่าวเป็นเพศหญิง Ellerbe (no date) กล่าวถึงข้อมูลเรื่องการล่าแม่มดในยุโรปไว้ว่า มีหลักฐานที่เชื่อมโยงเพศหญิงเข้ากับสิ่งไม่ดีตามความ

เชื่อทางศาสนา เช่น มนุษย์เพศหญิงเกิดจากความผิดพลาดของพระเจ้า มนุษย์เพศหญิงเกิดขึ้นมาจากบาป มนุษย์เพศหญิง เชื่อมโยงกับความเป็นเนื้อหนังมากกว่าเพศชาย (ธีร์ธวัช เจนวัชรรักษ์, 2561: 60) อนึ่งผู้ที่ถูกมองว่าเป็นแม่มดต้องเผชิญกับความรุนแรงอันเนื่องมาจากการกดขี่ทางเพศสภาพในสังคมปิตาธิปไตยที่กีดกันและแบ่งแยกให้ผู้ชายมีสถานะเหนือกว่าผู้หญิง อาทิ การกระทำ ความรุนแรงทางเพศที่ไม่เพียงแต่เป็นความรุนแรงทางกายแต่ยังสร้างบาดแผลไว้ในจิตใจของตัวผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่มดรวมไปถึงการใช้อำนาจครอบงำอันมากเกินไปของผู้ชายหรือพ่อ เช่น ปัญหาความรุนแรงในบ้าน

บทความนี้ต้องการที่จะตอบคำถามว่าแท้ที่จริงแล้วคำว่า แม่มด เป็นคำที่สะท้อนแนวคิดแบบใด และเมื่อมองผ่านเรื่องเล่าทางศาสนา เป็นคำที่ใช้แทนความหมายของการขูดคูดข้อมูลของผู้กระทำความผิดบางอย่างทางสังคมหรือการอ้างวาทกรรมนี้ เพื่อที่จะมอบอำนาจให้กับชนกลุ่มใด โดยอาจจะเป็นการสะท้อนวาทกรรมบางอย่างที่แสดงว่าสภาพความเท่าเทียมในสังคมมีความ บกพร่อง ไม่เหมาะสมหรือไม่เป็นธรรม เลือปฏิบัติกับแค่เพียงคนบางกลุ่มหรือละเว้นบางกลุ่มจากควมมีอำนาจบางอย่างของผู้กระทำความผิดที่ถูกเรียกว่า “แม่มด”

แนวคิดเรื่องแม่มดในทัศนะทางศาสนาและปรัชญา

แนวคิดทางศาสนาเรื่องแม่มดพิจารณาจากจุดเริ่มต้นของคริสต์ศาสนาเรื่องการล่อลวงของปีศาจที่ทำให้ Adam และ Eve กินผลไม้ต้องห้าม การละเมิดข้อห้ามเรื่องผลไม้ต้องห้ามทำให้ทั้ง Adam และ Eve ถูกไล่ออกจากสวนอีเดน (Garden of Eden) มนุษย์จึงไร้ความบริสุทธิ์อีกต่อไปมนุษย์ไม่เป็นอมตะแบบที่เคยอยู่สวนของพระเจ้าเป็นเจ้าอีกต่อไปเมื่อไม่เป็นอมตะมนุษย์ก็ต้องร่วมเพศเพื่อสืบเผ่าพันธุ์การร่วมเพศจึงเป็นสัญลักษณ์ของการขบถหรือไม่เชื่อฟังพระเจ้าเป็นเจ้าการร่วมเพศของมนุษย์จึงสัมพันธ์กับปีศาจในกรอบคิดของคริสต์ศาสนาในแง่อำนาจของแม่มดจึงเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเพศของมนุษย์เมื่อคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาที่ขับเคลื่อนด้วยผู้ชายล้วนนับตั้งแต่ Eve ผู้หลงใหลในปีศาจชัชนหรือ “ยั่วยวน” ให้ผู้ชายอย่าง Adam กินผลไม้ต้องห้ามผู้หญิงจึงถูกทำให้เป็นศัตรูกับศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศของผู้หญิงผู้มีไพร่กาที่โชติช่วงอยู่เสมอและผู้หญิงจึงเป็นศัตรูกับศาสนาที่มีแต่ผู้ชายที่ต้องรักษาพรหมจรรย์ ความหวาดกลัวต่อแม่มดของผู้คนนั้นมีมากเพราะแม่มดคือ สาวกของปีศาจ ฝ่ายล่าแม่มดเห็นว่าแม่มดเป็นพวกต่อต้านศาสนาไม่เคารพในไม้มากงหรือถ้าจะกล่าวอย่างง่ายก็คือผู้หญิงที่ปฏิเสธศาสนาและการจะเป็นแม่มดได้ก็ต้องไม่มีศรัทธาต่อศาสนา

“แม่มด” จึงเป็นอะไรที่เป็นปฏิปักษ์กับศาสนา จนกระทั่งการประชุม Council of Basel (1434) เป็นจุดสำคัญในประวัติศาสตร์ที่เชื่อกันว่ามีความคิดเกี่ยวกับเรื่องแม่มดในทศวรรษที่ 1430 ที่มีผลงานที่วางรากฐานให้กับเรื่องแม่มดมากมายเนื่องด้วยว่าคริสต์ศาสนาถูกลบลู่ดูหมิ่นโดยศัตรูสำคัญของคริสต์ศาสนาก็คือพวกยิวเพราะเชื่อกันว่าพวกยิวได้ใส่ถังไวน์ที่ใช้ในการประกอบพิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ (sacrament) เช่นศีลมหาสนิท (Eucharist) เป็นต้นการบ่อนทำลายคริสต์ศาสนาจึงถูกมองว่าเป็นการกระทำของยิวและแม่มดโดยจะกระทำกันที่ศูนย์กลางของศาสนานั้นก็คือโบสถ์แต่ปัญหาการทำลายศาสนสถานหรือทำลายศาสนาไม่ใช่ปัญหาของคริสต์ศาสนาเท่านั้นแต่เป็นประวัติศาสตร์ที่วางรากฐานทางความคิดและสภาวะทางจิต (psyche) ของศาสนายิว-การทำลายโบสถ์จนปราศจากศาสนสถานเป็นปัญหาทางประวัติศาสตร์ของศาสนายิว ศาสนสถานของยิวถูกทำลายโดยคนต่างชาตินอกศาสนาเช่นพวกบาบิโลนในปี 586 ก่อนคริสตกาล (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2558: 9) จากข้อเท็จจริงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นพื้นฐานของแม่มดนั้นมาจากมุมมองที่สำคัญ 2 ลักษณะคือ

1. แนวคิดปิตาธิปไตย (Patriarchy) คือแนวคิดที่มองผู้ชายเป็นใหญ่ พิจารณาผู้หญิงในฐานะของผู้รับใช้และด้อยกว่าผู้ชาย เป็นทรศนะที่ถูกใช้ในทางสังคมหรือการเมืองที่ส่งเสริมให้ผู้ชายครอบงำผู้หญิงของพวกเขาได้ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557: 661) เช่นทรศนะที่ พ่อสามารถกำหนดและชี้ชะตาครอบครัวได้ โดยแม่จะทำหน้าที่ทำงานบ้าน รับผิดชอบ ดูแลลูก และคนชรา (ซึ่งยังคงตอกย้ำหน้าที่ดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน) ปัญหาซึ่งตามมา คือ การใช้อำนาจครอบงำอันที่มากเกินไปของผู้ชายหรือพ่อ อาทิ ปัญหาความรุนแรงในบ้าน (domestic violence) การข่มขืนหรือทุบตีภรรยา (marital violence) รวมทั้งการล่วงเกินทางเพศในบ้าน (taboo) จนกลายเป็นรูปแบบของสังคมที่ยืนยันผ่านการปฏิบัติของฝ่ายชายที่เชื่อว่าตนเองมีอำนาจเหนือกว่าสตรี (Nancy J. Hirschmann, 2007: 158) ซึ่งแนวคิดแบบปิตาธิปไตยนั้นจะพบได้เมื่อเราพิจารณาจากแง่มุมเหล่านี้คือ

ก. แง่มุมทางด้านธรรมชาติ การแสดงออกให้เห็นว่าผู้ชายอยู่เหนือกว่าผู้หญิง เป็นการแสดงออกทางธรรมชาติ โดยธรรมชาติของผู้ชายทางกายภาพแสดงออกผ่านความแข็งแรง ความก้าวร้าว อำนาจและพลังกำลังที่อยู่เหนือกว่าสตรีอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันเมื่อมองตามธรรมชาติจะพบข้อเท็จจริงว่าผู้หญิงนั้นมีสภาพจำกัดหรือไม่สมบูรณ์ มุมมองนี้สะท้อนผ่านผู้ชายที่มองคนที่ไม่เสมอตนว่ามีข้อบกพร่อง แนวคิดนี้มาจากการพิจารณามนุษย์ที่แตกต่างกัน ดังกรณีเรื่องนายและทาส กล่าวคือจากมุมมองของการปฏิบัติอย่างนาย (master) ทุกสิ่งที่ทาส (slave) ทำจะมีลักษณะเป็นไปตามความต้องการของเจ้านายหรือแสดงให้เห็นลักษณะทางธรรมชาติที่ความเกียจคร้านและป่าเถื่อน ทาสจึงไม่ใช่มนุษย์ที่สมบูรณ์ในมุมมองของนาย ขณะที่ในมุมมองของทาสนั้นความสมบูรณ์ที่แสดงออกผ่านความเกียจคร้านและป่าเถื่อนมาจากการต้องการจะหนีออกจากความเป็นทาสเสีย (Harding, Sandra, 1998: 149)

ธรรมชาติจึงมีข้อจำกัดที่ไม่เปิดพื้นที่ให้กับสตรีได้ทำหน้าที่ในขอบเขตที่จำกัดนั้นคือ การเพาะปลูก เลี้ยงลูกในพื้นที่ปลอดภัย แม้สตรีเองอาจมองว่าเป็นความเป็นทาสและต้องการจะหนีสภาวะดังกล่าวนี้ออกไปแต่ไม่อาจทำได้ และผู้ชายเองก็มีศักยภาพที่แข็งแรงที่จะออกไล่สัตว์ และอยู่ในสถานที่เสี่ยงอันตรายมากกว่าก็ถือเป็นเรื่องปกติตามธรรมชาติที่สร้างขึ้นมาเช่นเดียวกัน

ข. แง่มุมทางด้านสังคม มุมมองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าสตรีเพศได้ถูกกำหนดฐานะทางสังคมมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต ที่เริ่มต้นมาจากกลุ่มสังคมจนถึงเข้ามามีอิทธิพลทางด้านศาสนาที่ปรากฏในไบเบิล (Biblical passages) ถึงข้อความที่ว่า “พระเจ้าที่จะช่วยนำทางเรา โดยให้เราได้ต้อนรับพระองค์และเหล่าบาทหลวงเข้ามาในชีวิต” แต่ข้อความนั้นแสดงให้เห็นอำนาจและเหตุผลแสดงออกผ่านความเท่าเทียมกันระหว่างความรักที่แสดงออกต่อมนุษย์เสมอกัน แต่กลายเป็นว่าอำนาจนั้นเมื่อถูกนำเสนอผ่านการปฏิบัติกลับกลายเป็นเรื่องของเพศชายเท่านั้น เป็นไปได้ที่อำนาจของเพศหญิงนั้นถูกลดทอนลงตามความสำคัญในโลกและไม่สามารถแสดงให้เห็นความสำเร็จได้อย่างที่เพศชายทำ ดังเราจะเห็นได้จากกรณีที่เพศชายประสบความสำเร็จทั้งในแง่การปกครองและการเป็นศาสดาในศาสนา ยังไม่มีปรากฏในโลกที่ชี้ให้เห็นได้ว่า ผู้หญิงก็ทำได้เช่นเดียวกัน (Eileen O’Neill, 2007: 21-22)

นอกจากนี้ กัจจกร หลุยยะพงศ์ ยังได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของสังคมปิตาธิปไตยตะวันตกว่า นักสตรีนิยมได้วิพากษ์แนวคิดจิตวิเคราะห์เกี่ยวกับอำนาจของพ่อในบ้านน่าจะมาจากแนวคิดสังคมพ่อเป็นใหญ่สังคมวิกตอเรียน และกระจายความคิดดังกล่าวสู่สถาบันศาสนา การปกครองสาธารณสุข เป็นต้น โดยสร้างภาพของพ่อดีและแม่ดี ตลอดจนให้คำนิยามความเป็นพ่อและความเป็นแม่ โดยอยู่บนฐานความคิดว่า “แม่ควรเป็นผู้ดูแลและอบรมลูกตั้งแต่เล็กจนโต” คุณค่าของผู้หญิงซึ่งถูกลดทอน ส่วนหนึ่งนั้นมาจากแนวคิดแบบตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลจากนักคิดนักวิชาการ รวมทั้งวิทยาการสาขาต่างๆ ในปัจจุบันซึ่งประเทศตะวันออกได้รับมาจาก

ประเทศตะวันตก โดยขาดการประยุกต์ให้เหมาะสมตามบริบทสังคมวัฒนธรรมของตน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อันมาจากวิถีคิดแบบปิตาธิปไตย (ณรงค์กรณ รอดทรัพย์, 2555: 31-32) ดังนั้น สังคมโดยส่วนใหญ่ทั่วไปมองสตรีเพศอยู่บนฐานของความคิดดั้งเดิมที่บอกว่า ผู้หญิงมีหน้าที่อบรมดูแลลูกจนเติบโตใหญ่ รวมไปถึงอำนาจในครอบครัวที่ผู้เป็นสามีหรือผู้ชายจะมีอำนาจมากกว่าในการตัดสินใจต่างๆ จนได้ชื่อว่าเป็นผู้นำครอบครัวที่นิยมเรียกกันในสมัยปัจจุบันนี้เอง

2. แนวคิดสตรีนิยม (Matriarchy) เป็นแนวคิดสตรีนิยมแบบวัฒนธรรมในสมัยศตวรรษที่ 19 มองถึงโครงสร้างการถ่ายเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จากวัฒนธรรมและการปกครองแบบชายเป็นใหญ่ หรือที่เรียกว่าปิตาธิปไตย (Patriarchy) มาเป็นวัฒนธรรมและการปกครองที่ให้เพศหญิงเป็นศูนย์กลาง หรือที่เรียกว่า มาตาธิปไตย (Matriarchy) เพราะการแก้ไขความไม่เท่าเทียมกันที่ตัวกฎหมายเป็นเพียงการแก้ไขความไม่เท่าเทียมในระดับผิวเผินเท่านั้น โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้เน้นไปที่เสรีภาพ (freedom) และอัตตาณัติคือภาวะที่ตนเองมีอิสระสามารถทำอะไรได้ตามคำบัญชาของตนเอง (autonomy) (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557: 87) โดยข้อยืนยันหนึ่งของแนวคิดนี้คือมุ่งไปที่การพิจารณาวัฒนธรรมแบบผู้ชายเป็นใหญ่เสียใหม่ โดยนำเสนอว่าการแก้วัฒนธรรมอันเป็นตัวกำหนดความคิดของสังคมนั้นจะเป็นการสร้างความเท่าเทียมที่ยั่งยืนกว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากชายเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เน้นการใช้ความรุนแรง การฆ่าฟัน การนองเลือด และจบลงด้วยความตาย มาสู่วัฒนธรรมแบบหญิงเป็นใหญ่ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นคู่ตรงกันข้าม คือ เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวพันกับการให้กำเนิด การเลี้ยงดู และความอ่อนหวาน ย่อมทำให้สังคมเป็นสังคมที่น้อยอยู่และสงบสุขเป็นแน่แท้

ก. แง่มุมทางด้านญาณวิทยา แนวคิดสตรีนิยมมุ่งเสนอความรู้ใหม่ที่ปฏิเสธวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่เสนอรูปแบบหรือบริบทชีวิตที่ไม่สมเหตุสมผลในแง่ของความรู้ โดยการปฏิเสธข้อสรุปพื้นฐานของความรู้ที่เป็นตัวแทนทางด้านสังคมและศีลธรรมโดยอ้างถึงการใช้สิ่งที่เป็ความรู้ได้นั้นจะต้องอยู่ระหว่างกลางทางด้านสังคมและศีลธรรมที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นอิสระมากขึ้นและสามารถจะสร้างความรู้ได้ด้วยวิธีการที่แตกต่างจากเดิม เพราะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทำให้เราอ้างได้ว่ามีข้อผิดพลาดน้อยกว่าวิธีอื่น ดังนั้นวิทยาศาสตร์จึงอ้างและช่วยสนับสนุนเฉพาะสิ่งที่พิสูจน์ได้ซึ่งอาจไม่ใช่สิ่งที่จริงทั้งหมดแต่มีความผิดพลาดน้อยที่สุด (Eileen O'Neill, 2007: 237) การพิจารณาทางวิทยาศาสตร์นี้เองทำให้เรื่องศีลธรรมนั้นถูกมองว่าไม่ใช่สิ่งเดียวที่เป็นพื้นฐานของสังคมแต่จะต้องพิสูจน์ควบคู่ไปกับรูปแบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา นั้นทำให้การพิจารณาเรื่องเพศไม่อาจแยกออกได้จากข้อพิสูจน์ทางด้านเรื่องศีลธรรม โดยข้อพิจารณาที่สามารถเข้าใจได้ผ่านรูปแบบวัฒนธรรมที่วางอยู่บนฐานความจริงที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ เช่น เรื่องศาสนาหรือธรรมชาติ ทำให้สังคมมีความอ่อนด้อยทางด้านความรู้ที่แพร่หลายอยู่ในจำนวนประชากรที่อยู่ในสังคม ซึ่งรวมถึงผู้หญิงและชนเผ่าและกลุ่มคนที่มีสังคมอยู่ที่ไม่ได้นำมากล่าวถึง บางครั้งถูกเรียกว่า คนนอก หรือ คนแปลกหน้า แต่คนเหล่านี้ต่างมีข้อพิจารณาหรือรูปแบบของความเชื่อและพฤติกรรมที่ซึ่งไม่ถูกนำมาเสนอตามแนวทางสังคมที่ตรวจสอบให้ชัดเจนว่าเป็นเพราะเหตุใด ซึ่งผู้ชายสามารถจะเห็นรูปแบบสังคมได้จากแนวคิดเหล่านี้

มีตัวอย่างที่ผู้หญิงสามารถทำได้ในสิ่งที่ผู้ชายไม่รู้ แต่พิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ เช่น ผู้หญิงสามารถปกครองได้ จากกรณีพิณแลนด์มีนายกรัฐมนตรีนางหญิง ซันนา มาริน (Sanna Marin) ที่อายุน้อยที่สุดในโลกด้วยวัยเพียง 34 ปี และในขณะรัฐบาลของเธอประกอบไปด้วย 5 พรรคการเมืองซึ่งมีผู้นำพรรคเป็นผู้หญิงทั้งหมด ทำให้ทั่วโลกต่างให้ความสนใจกับเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมทางเพศในประเทศฟินแลนด์เป็นอย่างมาก สื่อหลายสำนักรายงานว่า นางมาริน เติบโตขึ้นมาใน "ครอบครัวสี่รัฐ" โดยอาศัยอยู่กับแม่ที่มีคู่รักเพศ

เดียวกันที่ห้องเช่าแห่งหนึ่ง และนางมารีน เคยให้สัมภาษณ์กับเว็บไซต์ Menaiset เมื่อปี 2015 ว่า ตอนเป็นเด็กเธอรู้สึก "ไม่มีตัวตน" เพราะไม่สามารถพูดคุยเกี่ยวกับครอบครัวของตัวเองได้อย่างเปิดเผย อย่างไรก็ตาม เธอเล่าว่าแม่คอยให้การสนับสนุนเธอเสมอมา และทำให้เธอเชื่อว่าเธอสามารถทำอะไรก็ได้ตามที่ใจปรารถนา การอบรมเลี้ยงดูดังกล่าวคือส่วนหนึ่งที่ทำให้นางมารีน กลายเป็นคนแรกในครอบครัวที่ได้ศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย จากประเด็นนี้เป็นการยืนยันให้เห็นว่า แม้ว่าตัวเองเธอเองจะเกิดมาในครอบครัวที่ลำบาก และได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากแม่ที่มีคูร์กเพศเดียวกัน แต่เธอก็สามารถดำเนินชีวิตและเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพได้ จนกระทั่งขณะนี้เธอได้กลายเป็นนายกหญิงที่มีอายุน้อยที่สุดในประวัติศาสตร์ของประเทศไปแล้ว อนึ่ง ไม่ใช่แค่ประเทศฟินแลนด์เท่านั้นที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองเป็นอันดับต้นๆ ของโลก รายงานล่าสุดจากสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) เปิดเผยว่า ประเทศในกลุ่มนอร์ดิก ได้แก่ ไอซ์แลนด์ นอร์เวย์ ฟินแลนด์ และสวีเดน ติด 4 อันดับแรกของประเทศที่มีความเสมอภาคระหว่างเพศมากที่สุดในโลก ส่วนเดนมาร์กอยู่อันดับที่ 14 โดยความเสมอภาคระหว่างเพศในประเทศเหล่านี้ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ เศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพ และการเมือง

ข. แง่มุมทางด้านธรรมชาติ ในงานเขียน Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution เอเดรียน ริช (Adrienne Rich) นักสตรีนิยมผู้บุกเบิกมารดาภาพศึกษา (motherhood studies) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงในฐานะ “แม่” ว่า ถึงแม้ว่าเรือนร่างของผู้หญิง จะมีไว้สำหรับการตั้งครรภ์และให้กำเนิดตามธรรมชาติ แต่ “แม่” และ “ความเป็นแม่” นั้นเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากอคติทางเพศบนพื้นฐานแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ ของวัฒนธรรมตะวันตก เพื่อจำกัดพื้นที่และกักขังศักยภาพของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้ “ความเป็นแม่” (motherhood) เป็นสถานภาพในอุดมคติของเพศหญิง รวมถึงปลูกฝังทัศนคติที่ว่า “งานของแม่” ที่ต้องคอยอยู่ใกล้ชิด ดูแลลูก มอบความรัก ความเอื้ออาทร และพร้อมที่จะเสียสละทุกอย่างทุกอย่างให้แก่ลูกอย่างไม่มีข้อจำกัด เป็นสิ่งที่เกิดจากสัญชาตญาณของผู้หญิงทุกคนที่เป็นแม่ ล้วนแล้วแต่เป็นมายาคติที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการขีดกั้นผู้หญิงออกจากสนามอำนาจ และควบคุมให้ผู้หญิงต้องสยบยอมอยู่ในโลกที่ผู้ชายประสงค์จะเป็นใหญ่ เมื่อใดก็ตามที่ผู้หญิงปฏิเสธที่จะเป็นแม่ ไม่สามารถที่จะเป็นแม่ หรือไม่สามารถทำหน้าที่ของแม่ตามความคาดหวังจากสังคมได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลความจำเป็นหรือข้อจำกัดใด ผู้หญิงก็มักจะถูก ตั้งคำถาม ถูกตัดสิน ประเมินค่าในเชิงลบจากสังคม ถูกประณาม ไปจนถึงถูกลงโทษทางกฎหมาย (วราวุธ ธีรภัทรกุล, 2561: 85) ในแง่นี้ “ความเป็นแม่” จึงอาจมองได้ว่าเป็นกับดักที่ทำให้ผู้หญิงสูญเสียตัวตน อำนาจต่อรอง และอิสรภาพที่จะนึกคิดในฐานะบุคคล

นักสตรีนิยมสายวัฒนธรรมที่โดดเด่นและได้รับการอ้างอิงคือ แมรี่ ดัลลี (Mary Daly 1928 -2010) เขียนหนังสือชื่อ Gyn/ Ecology: The Metaethics of Radical Feminism (1978) งานชิ้นนี้ถูกมองว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญของการวิเคราะห์ผู้หญิงในฐานะที่เป็นศูนย์กลาง ดัลลีเสนอว่าทุกสังคมในโลกล้วนเป็นสังคมชายเป็นใหญ่และมีอารยธรรมเหยียดหรือเกลียดผู้หญิง ภาษาและมายาคติของระบบชายเป็นใหญ่ในทุกระดับได้สร้างมลพิษแก่จิตใจ จิตวิญญาณและร่างกายของผู้หญิง ถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงต้องเป็นศูนย์กลาง ดัลลีให้ความสำคัญกับภาษาในฐานะที่มีอำนาจและเป็นสิ่งที่สามารถสร้างอำนาจได้ ซึ่งผู้ชายได้ครอบครองอำนาจแห่งการใช้ภาษาและใช้ภาษาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการลดคุณค่าของผู้หญิง เพื่อให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นรอง ดังนั้น ผู้หญิงจึงควรเอาชนะการครอบครองทางภาษาของผู้ชาย โดยการปฏิเสธความหมายที่ผู้ชายได้ให้ไว้ในภาษาและพยายามตีความเพื่อให้ความหมายใหม่ นั่นเอง ดัลลีได้วิเคราะห์คำศัพท์ต่างๆ ในภาษาอังกฤษที่สะท้อนถึงการเหยียดผู้หญิงในภาษา เธอเรียกร้องให้ผู้หญิงยอมรับกับการเป็น Hag (นั่งแม่มด) Crone (อีแก่) Spinster (สาวทึนทึก) Lesbian (หญิงรักร่วมเพศ) เพราะคำเหล่านี้สะท้อนถึงผู้หญิงที่ปฏิเสธ

การเชื่อฟังและยอมจำนนต่อระบบชายเป็นใหญ่ (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 104-105) การเรียกร้องดังกล่าว นั้น มีลักษณะเป็นการปลดปล่อยผู้หญิงออกจากโครงสร้างทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ จัดเป็นการเรียกร้อง ประเภทภาษาของ liberation

จากมุมมองดังกล่าวฝ่ายสตรีนิยมเองพยายามที่จะให้ความหมายหรือคำนิยามของสตรีเพศใหม่ โดยการอ้างอิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้กำเนิด การเลี้ยงดู และความอ่อนหวาน ที่จะทำให้สังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่และสงบสุขเป็นแน่แท้ อันเนื่องมาจากการที่สังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่นำแต่ปัญหาความไม่สงบของบ้านเมืองมา ที่ต้องมีการรบราฆ่าฟันกันจนทำให้มีเหตุการณ์นองเลือด ฝ่ายสตรีนิยมจึงถือโอกาสนำประเด็นนี้ มานำเสนอเพื่อต้องการที่จะเปลี่ยนความหมายและคำนิยามของสตรีเพศใหม่โดยมุ่งไปที่ความสงบของบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยความเอื้ออาธิมีเมตตาต่อกันและกัน

วิเคราะห์แม่แมดในเรื่องเล่าทางศาสนา

ในประเด็นนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์จากกรณี โจน ออฟ อาร์ค คือ โจนออฟอาร์ค (Joan of Arc) วีรสตรีสาวน้อยชนบทซึ่งเป็นผู้ช่วยมกุฎราชกุมารฝรั่งเศสนำทัพปลดแอกฝรั่งเศสต่อสู้ทัพอังกฤษผู้มารุกรานยึดครองประเทศฝรั่งเศสเมื่อศตวรรษที่ 15 โจนออฟอาร์คมีชัยชนะทัพอังกฤษและสถาปนาองค์มกุฎราชกุมารขึ้นเป็นพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 8 แต่กลับถูกขุนนางฝรั่งเศสกล่าวหาว่าเป็นแม่แมดเพราะริษยาวิโรกรรมของเธอและรู้สึกเสียหน้าที่ไม่มีความสามารถเสมอสาวน้อยบ้านนอกผู้นี้โจนออฟอาร์คถูกศาลของศาสนจักรซึ่งรับใช้อังกฤษตัดสินว่าเป็นแม่แมดและถูกเผาทั้งเป็นกลางตลาดเมืองร็อง (Rouen) เมื่อ ค. ศ. 1431 ขณะอายุไม่ถึง 20 ปีวีรสตรี “แม่แมด” ผู้นี้ได้รับการสถาปนาจากคริสตจักรให้เป็นนักบุญเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 นับเป็นเวลาเกือบ 500 ปีหลังจากเสียชีวิต จากวรรณกรรมตะวันตกซึ่งมีแม่แมดปรากฏอยู่จะพบว่ามีข้อพิจารณาที่น่าศึกษา 2 ประเด็นด้วยกันคือ

1. มุมมองจากแนวคิดปิตาธิปไตย มองจากธรรมชาติจะพบว่า เรื่องเล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสงครามเป็นเรื่องของผู้ชายที่รบกัน แต่ผู้หญิงไม่ปรากฏว่าร่วมรบในสงคราม ความเชื่อดั้งเดิมที่ทำให้ผู้ชายเป็นชนชั้นปกครองเป็นผู้กำหนดพื้นที่และความเป็นอิสระให้ผู้ชายผูกขาดได้มากกว่าผู้หญิง เพราะเหตุผลทางสรีระกายภาพซึ่งแสดงว่าผู้หญิงนั้นอ่อนแอ ไม่สามารถออกเดินทางไกลได้ ทั้งเป็นเพศที่สามารถตั้งครรรภ์และให้กำเนิดบุตร การเดินทางรอนแรมไปต่างเมือง หรือในสังคมล่าสัตว์หาของป่าจึงไม่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อสตรีเพศ ปิตาธิปไตยจึงถูกนำเสนอในฐานะเป็นแนวคิดสำคัญ ในลักษณะการควบคุมทางสังคมซึ่งมีพ่อหรือสามี ย่อมมีอำนาจเหนือลูกสาวและภรรยา ซึ่งหมายถึง ระบบซึ่งผู้ชายในฐานะกลุ่มทางสังคมได้รับการสถาปนาให้มีบทบาทฐานะสูงกว่า มีอำนาจเหนือผู้หญิง ในสังคมล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร ความเหนือกว่าและการควบคุมทางสังคมโดยเพศชายถูกสร้างและบังคับผ่านความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ขณะที่สังคมอุตสาหกรรมความเหนือกว่าของเพศชายถูกสร้างและบังคับผ่านระบบกฎหมาย ผู้ชายจึงมีบทบาทในสังคมมากขึ้นตามลำดับ The Politics of Reproduction ของแมรี โอไบรอัน นิยามความหมายของการมีอำนาจครอบงำของเพศชาย เป็นผลมาจากความปรารถนาของเพศชายที่จะเอาชนะความรู้สึกแปลกแยกจากบทบาทด้านการเจริญพันธุ์ของมนุษย์ เพราะหญิงมีบทบาทมากกว่าชายในการเจริญพันธุ์ การตั้งครรรภ์ และการเลี้ยงดูลูก ปิตาธิปไตยหรือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกชาย จึงช่วยสร้างความสำคัญของการเป็นพ่อและบดบังซ่อนเร้นความจริงทางสังคมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในการให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูกตามทัศนะของโอไบรอัน อิสรภาพของผู้หญิงจากการถูกครอบงำนั้น ขึ้นอยู่กับการสร้างความรู้ความเข้าใจอันแท้จริงเกี่ยวกับกระบวนการเจริญพันธุ์ รวมทั้งการสร้างทัศนคติและความชื่นชมต่อความขัดแย้งระหว่างธรรมชาติของผู้หญิง

22 วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563)

ในการเจริญพันธุ์ กับกระบวนการสร้างอุดมการณ์ปีตาธิปไตยเพื่อปิดเป็นคุณค่าของผู้หญิง (ณรงค์ภรณ์ รอดทรัพย์, 2555: 38-39)

ระบบปีตาธิปไตยประกอบด้วยผู้ที่มาจากหลากหลายชนชั้นต่างเชื้อชาติและชาติพันธุ์โดยชายผู้ด้อยอำนาจจะต้องยอมรับลำดับชั้นของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าอย่างไรก็ตามแม้จะมีการแบ่งชนชั้นกันในกลุ่มผู้ชายแต่ชุดความสัมพันธ์ที่โล่เรียงตามระดับชั้นดังกล่าวก็เป็นเสมือนสิ่งที่ยึดโยงผู้ชายไว้ด้วยกันตลอดจนเป็นการวางรากฐานสำคัญที่เอื้ออำนวยให้เพศชายมีอำนาจและอภิสิทธิ์ที่เหนือกว่าเพศตรงข้าม ปีตาธิปไตยดำรงอยู่ได้ผ่านการผลิตซ้ำ (Reproduction) ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดชุดความคิดหรืออุดมการณ์ผ่านสื่อวรรณกรรมตลอดจนแบบเรียนในสถานศึกษาหรือแม้แต่โครงสร้างทางภาษา กระบวนการดังกล่าวได้ช่วยสานต่อแนวคิดแบบปีตาธิปไตยด้วยการตอกย้ำและฉายซ้ำคุณลักษณะของหญิงและชายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นให้ซึมลึกเข้าไปในจิตสำนึกของคนในสังคมโดยผูกติดเพศชายไว้กับความเป็นผู้นำความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ในขณะที่เพศหญิงมักถูกฉายซ้ำในภาพของผู้ตามหรือผู้ที่ด้อยกว่าทั้งในด้านสภาพร่างกายและจิตใจไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองจนต้องการการปกป้องจากเพศชายอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่า แนวคิดของกระบวนการผลิตซ้ำนี้เองได้นำไปสู่ความเคยชินและทัศนคติที่มีต่อบทบาทโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศอีกทั้งยังทำให้การให้คุณค่าการกำหนดสถานภาพและตำแหน่งที่เหนือกว่าของเพศชายกลายเป็นเรื่องธรรมดา ในสังคมวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่จะถูกสะท้อนให้เห็นผ่านความเป็นสังคมที่เน้นเรื่องลำดับชั้นการจัดลำดับดังกล่าวมีอยู่ในทุกระดับตั้งแต่ในระดับครอบครัวชุมชนจนถึงระดับประเทศโดยผู้ที่มีลำดับชั้นหรือตำแหน่งสูงจะได้รับความเคารพและการยอมรับจากผู้มีตำแหน่งหรือระดับที่ต่ำกว่าการจัดลำดับที่ว่านี้พบได้ทั่วไปในกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวัน (วรานันท์ วรวัฒนานนท์, 2558: 22) โดยคำนึงจากอายุเพศตำแหน่งหน้าที่การงานทั้งนี้ผู้หญิงมักถูกจัดให้อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับผู้ชายและไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงความสามารถ

2. มุมมองแนวคิดสตรีนิยม สตรีนิยมเป็นแนวคิดที่ขยายให้เห็นกระบวนการทางญาณวิทยาที่ต้องการเปิดเผยให้เห็นแนวคิดที่มองจากมุมมองสตรีกล่าวคือ บทบาทของแม่มดดูจะเกี่ยวข้องกับกิเลสตัณหามนุษย์ เหตุใดแม่มดทั้งหลายจึงต้องเป็นสตรีในยุคเก่าแม่มดของยุโรปประวัติศาสตร์ยุโรป ระบุว่าผู้หญิงกว่าแสนคนที่ถูกประหารชีวิตด้วยการเผาทั้งเป็น เพราะถูกตัดสินว่าเป็นแม่มดกล่าวกันว่า ในการพิสูจน์บางครั้งใช้วิธีโยนลงน้ำ หากลอยได้ไม่จมน้ำตายก็ถือว่ามิเวทมนตร์เป็นแม่มดจริง ต้องถูกเผา วิชากรรมของสตรีที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่มดนี้ มีต้นตอจากความเชื่อของคณบุพกาลซึ่งถือกันว่าสตรีเป็นผู้ที่มีอำนาจลึกลับเกี่ยวข้องกับอย่างลึกซึ้งกับเวทมนตร์มายาทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้หญิงเกี่ยวพันโดยตรงกับการให้กำเนิดชีวิตใหม่ในกาลต่อมาสถานภาพสตรีในกรีซและโรมันโบราณจะด้อยกว่าบุรุษมากเมื่อชายยุโรปรับนับถือศาสนาคริสต์ผู้หญิงก็กลายเป็น “ตัวช่วยวนชาย” ตามความเชื่อในพระคัมภีร์ไบเบิลว่าอีวาสตรีคนแรกเป็นผู้ชักนำให้อาตัมหลงผิดกินผลไม้ต้องห้ามฝ่าฝืนคำสั่งพระเจ้าเป็นเจ้าฉะนั้นในคริสต์ศาสนา สตรีจึงเป็นมนุษย์ชั้นรองต้องอยู่ในความควบคุมของบุรุษ สตรีที่มีความสามารถโดดเด่นกว่าบุรุษหรือมีความเป็นผู้นำเด่นชัด อย่างโจนออฟอาร์คจึงเป็นสตรี “วิปริต” นอกกรอบเข้าข่ายแม่มดหรือผู้มีเวทมนตร์มายา ซึ่งได้มาจากปีศาจร้าย (Satan) ในการวิเคราะห์วิวัฒนาการแม่มดและแม่เลี้ยงในเรื่องเล่าเข้าด้วยกันและตีความโดยใช้จิตวิทยาแนว jung (Jung) อธิบายว่าแม่มดหรือแม่เลี้ยงนั้นเป็นตัวแทนของส่วนของจิตวิญญาณเพศหญิง (anima) ในระดับจิตไร้สำนึกด้วยเหตุที่มีพลังร้ายและรุนแรงหากปราศจากการเชื่อมโยงกับจิตสำนึกหรือไม่มีการควบคุมก็อาจเป็นอันตรายกับตนเองและผู้อื่น ตามการตีความนี้ตัวเอกในนิทานถือว่าเป็นตัวแทนของจิตสำนึกที่จะต้องกำราบ" แม่มด "อนึ่งการเชื่อมโยงแม่มดกับแม่ที่ชั่วร้ายน่าสะพรึงกลัว (terrible mother) นั้นเป็นสิ่งที่นักจิตวิทยาตะวันตกยอมรับโดยทั่วไป

ขณะที่มองจากมุมมองตามธรรมชาติ จะพบว่า แท้ที่จริง “แม่หมด” นี้หมายถึงภาพลักษณ์เชิงลบของสตรีเพศไม่ว่าจะเป็นแม่แท้หรือแม่เลี้ยง “กล่าวคือภาพของแม่แท้หรือผู้หญิงที่คนเราเกลียดกลัวจะแสดงออกในภาพแม่เลี้ยงหรือแม่หมดเพื่อเลี่ยงการวิจารณ์แม่แท้หรือผู้หญิงโดยทั่วไป น่าสังเกตว่าในนิทานไม่มีตัวร้ายที่เป็นพ่อเลี้ยงหรือพ่อหมดตัวละครเพศชายสูงวัยที่เป็นพ่อหรือกษัตริย์หรือทั้งสองอย่างจะไม่มีตัวร้ายนับว่าภาพลักษณ์ของตัวละครทั้งสองเพศต่างกันชัดเจนในเรื่องเล่าในการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา เชื่อกันว่าการใช้เวทมนตร์และการล่าแม่หมดเกิดขึ้นเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะในชุมชนขนาดเล็กที่มีความขัดแย้งระหว่างบุคคลซึ่งใกล้ชิด ความขัดแย้ง ความอึดอัดคับข้องใจ อาจเป็นสาเหตุให้บุคคลในสังคมหาทางกำจัดผู้ที่ตนเห็นว่าเป็นเหตุ หรือหาแพะรับบาป ผู้ที่มีความแตกต่างจากผู้อื่น ในทางสังคมนั้นปกติมักตกเป็นเหยื่อที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ใช้เวทมนตร์ในสังคมยุโรป ซึ่งคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาหลัก ชาวิวซึ่งเป็นชนต่างศาสนาและเด่นทางเศรษฐกิจ มักตกเป็นแพะรับบาป เวลามีเหตุวิกฤตในชุมชนโจนออฟอาร์คซึ่งเป็น “ผู้หญิงเก่งผิดปกติ” สมัยนั้นมีความโดดเด่นแตกต่างจากคนสมัยเดียวกันจึงไม่แปลกที่จะต้องถูกหาว่าเป็นแม่หมดผู้ใช้เวทมนตร์จนมีความสามารถผิดจากหญิงหรือแม่แต่ชายอื่น ๆ ในยุคเดียวกันอย่างไรก็ดีการที่ผู้หญิงหลายแสนถูกเผาทั้งเป็นด้วยข้อหาเป็นแม่หมดก็ดี การที่ตัวร้ายจำนวนไม่น้อยในนิทานเป็นแม่หมดก็ดีน่าจะแสดงให้เห็นถึงอคติของคนที่ตะวันตกที่มีต่อสตรีเพศเป็นพิเศษ สำหรับเวทมนตร์มายาหรืออันตรายร้ายกาจของแม่หมดนั้น ถ้ามิได้แสดงถึงอคติสูงต่อผู้หญิง ก็แสดงออกถึงความสามารถที่โดดเด่นหรือแปลกแยกจากสังคม ทำให้ตกเป็นเป้าแห่งความเกลียดชังของสังคม (นฤมล กาญจนทัต, 2543: 30-33)

บทสรุป

จากข้อมูลที่ได้อ่านมาบ่งบอกได้ว่าความเชื่อทางศาสนาก็วัฒนธรรมของกลุ่มสังคมก็ได้สร้างภาพให้ผู้หญิงเป็นไปตามความต้องการของผู้ชายผ่านทางภาษาศาสตร์ในคัมภีร์หรือวัฒนธรรมที่ได้เชื่อและยึดมั่นมายาวนาน ซึ่งในขณะนั้นผู้ชายมีอำนาจในการใช้ภาษาในการมีส่วนร่วมกัคัมภีร์ทางศาสนาและมีอำนาจในการกำหนดคุณค่าหรือความหมายกับสิ่งต่างๆ ดังนั้น หากโครงสร้างทางสังคมยังคงมีลักษณะแนวคิดชายเป็นใหญ่ประเด็นปัญหาที่ผู้หญิงถูกกดขี่ทางเพศ จะยังคงมีปรากฏอยู่เรื่อยๆ โครงสร้างทางภาษา กระบวนการดังกล่าวได้ช่วยสานต่อแนวคิดแบบปิตาธิปไตยด้วยการตอกย้ำ คุณลักษณะของหญิงและชายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นให้เข้าไปในจิตสำนึกของคนในสังคมโดยผูกติดเพศชายไว้กับความเป็นผู้นำความกล้าหาญ ในขณะที่เพศหญิงมักถูกฉายซ้ำในภาพของผู้ตามหรือผู้ที่ด้อยกว่า ทั้งในด้านสภาพร่างกายและจิตใจ ต้องการการปกป้องจากเพศชายอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่า แนวคิดของกระบวนการผลิตซ้ำนี้เองได้นำไปสู่ความเคยชินและทัศนคติที่ต่อโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศอีกทั้งยังทำให้การให้คุณค่าการกำหนดสถานภาพและตำแหน่งที่เหนือกว่าของเพศชายกลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญในสังคม เพื่อต้องการการปลดปล่อยผู้หญิงออกจากโครงสร้างทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ สตรีนิยมสายวัฒนธรรมจึงใช้วิธีการปฏิเสธความหมายที่ผู้ชายได้ให้ไว้ในภาษาและพยายามตีความเพื่อสร้างความหมายใหม่ โดยหวังว่าจะสามารถมีอำนาจอยู่เหนือการครอบครองการใช้ภาษาแทนผู้ชาย

24 วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563)

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2557). **พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์. (2555). ปีศาจปไตย : ภาพสะท้อนแห่งความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิงในสังคมเอเชีย. **วารสารวิชาการราชภัฏบุรีรัมย์**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2555: 31-32.
- ชเนศ วงศ์ยานนาวา. (2558). **ล่าแม่มด**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2558.
- ธีร์ธวัช เจนวัชรรัชช์. (2561). วาทกรรมแห่งปรากฏการณ์ล่าแม่มด. **วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม**. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2561: 59.
- วรมาศ ัญญภัทรกุล. (2561). ผู้หญิง ธรรมชาติและการหายไปของ“แม่” กับมุมมองสตรีนิยมสายนิเวศในนวนิยายเรื่อง Solar Storm ของลินดาโฮแกน. **วารสารมนุษยศาสตร์**. ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561: 85.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์.(2545). **สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วรรณันท์ วรพัฒนานนท์.(2558). ผู้หญิงภายใต้ระบบทุนนิยมญี่ปุ่นร่วมสมัย. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นฤมล กาญจนทัต.(2543). “แม่มดในโลกตะวันตก”. **วารสารวิทยบริการ**. ปีที่11 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2543: 30-33.
- Nancy J. Hirschmann. (2007). Feminist Political Philosophy, **The Blackwell Guide to Feminist Philosophy**, Edited by Linda Martin Alcoff and Eva Feder Kittay, (Oxford:Blackwell Publishing Ltd.
- Harding Sandra. (1998). **Science Multicultural? Postcolonialisms, Feminisms, and Epistemologies**. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Eileen O’Neill. (2007). “Justifying the Inclusion of Women in Our Histories of Philosophy: The Case of Marie de Gournay”. **The Blackwell Guide to Feminist Philosophy**. Edited by Linda Martin Alcoff and Eva Feder Kittay. Oxford:Blackwell Publishing Ltd.

